

9. *Jingyun, L.* Cross-cultural contact: A study of factors that contribute to culture shock on ESL students' adjustment in the English Language Institute at the University of Tennessee, Knoxville. / *Jingyun, L.* //Ph.D., University of Tennessee; 0599). Source: DAI-A 61/02, 2000.
10. *Lee, Sang Bok.* Acculturation and multicultural identity formation of Korean American college students in the USA./ *Lee, Sang Bok* // The 8th Annual Institute on College Student Values, Northwestern University. Retrieved May 3, 2002 from <http://employees.csbsju.edu>
11. *Matsumoto, D., LeRoux, A.J., Bernhard, R., & Gray, H.* Personality and behavioral correlates of intercultural adjustment potential./ *Matsumoto, D., LeRoux, A.J., Bernhard, R., & Gray, H.*// International Journal of Intercultural Relations, 28(3-4), - 2004. - 281-309.
12. *Pajares, F.* Self-efficacy beliefs in academic settings./ *Pajares, F.* // Review of Educational Research, 66(4), - 1996. - 543-578.
13. *Paunonen, S. V., & Hong, R. Y.* Self-efficacy and the prediction of domain-specific cognitive abilities./ *Paunonen, S. V., & Hong, R. Y.*// Journal of Personality, 78(1), - 2010. – 339-360.
14. *Ward, C., & Kennedy, A.* The measurement of sociocultural adaptation./ *Ward, C., & Kennedy, A.* //International Journal of Intercultural Relations, 23, - 1999 - 659-677.
15. *Zhang, N., & Rentz, A.* Intercultural adaptation among graduate students from the People's Republic of China. / *Zhang, N., & Rentz, A.* //College Students Journal, 30, - 1996. - 321-329.
16. *Zimmerman, B. J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M.* Self- motivation for academic attainment: The role of self-efficacy beliefs and personal goal setting./ *Zimmerman, B. J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M.* // American Educational Research Journal, 29(3), - 1992. - 663- 676.

В статті проаналізовані різні підходи к изучению проблемы адаптации иностранных студентов к обучению в высших учебных заведениях другой страны, а также обоснован психодиагностический комплекс для эмпирического исследования адаптации студентов-иностранцев к обучению в ВУЗах Украины.

The article presents theoretical analysis of the different approaches in modern foreign psychology to choose this or that method of studying the problem of international students' adaptation to getting higher education abroad; psychodiagnostical complex has been well-grounded in order to hold empirical studying.

©2012 р.

О. Л. Томіліна (м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. На сьогодні немає сумнівів, що глобальна екологічна криза на нашій планеті – об'єктивна реальність. Вона виявляється передусім, у тому, що ми називаємо погіршенням якості життя. Існуюча технологічна цивілізація абсолютно безжалісна до природи нашої планети.

Людина порушила загальний баланс природної рівноваги і власне запустила механізм самознищення. Техногенний розвиток світової економіки веде до виснаження фізичних можливостей та забруднення землі, води і повітря Планети, що призводить до несприятливих змін клімату: засухи, затоплення й інші природні катаклізми.

Розвиток людського суспільства та його взаємодія із оточуючим середовищем, показує, що людство не лише ставить та вирішує різноманітні завдання щодо вдосконалення умов свого існування, а й стає тією руйнівною силою, що спричиняє екологічні кризові стани, або й екологічні катастрофи.

Екологічні проблеми, пов'язані з руйнівною діяльністю людини є наслідком не тільки якихось механічних дій (засмічення, знищення), а, передусім, наслідком руйнівного мислення, психічної діяльності людини.

Від народження до смерті людина знаходиться у певному екологічному просторі, який на неї впливає, при цьому, і сама людина формує навколишній простір - будує або руйнує його. Від того, як людина сприйматиме довкілля, місце в якому вона живе, як впливатиме на нього, будучи сама об'єктом впливу, залежатиме її фізичний і психологічний стан.

Аналіз останніх наукових праць. За результатами соціологічних досліджень стану суспільної екологічної свідомості виявлено, що екологічні проблеми сприймаються більшістю досліджуваних як особистісно значущі, але екологічна неосвіченість, низький рівень екологічної культури як більшості населення, так і владних структур, суттєво обмежує діяльність, спрямовану на підтримку природного середовища, та обумовлює неадекватну поведінку в критичних соціоекологічних ситуаціях (А. М. Геллап, Б. З. Докторов, Р. Е. Денлап, Л. В. Корель, Б. М. Маклярский, В. О. Рукавішников, В. В. Сафронов, Б. М. Фірсов, І. А. Халій).

Вивчення екологічної свідомості школярів і студентів (Г. Шагун, В. І. Павлов, П. Е. Риженков) показало, що існує помітна стурбованість підлітків станом навколишнього середовища, яка не отримує підтримки зі сторони дорослих.

Дослідники проблеми Чорнобильської катастрофи підкреслюють руйнівний вплив її наслідків, на організм і психіку дітей та юнацтва (В.В. Авраменкова, О.В. Киричук, Є.О. Лазебна, В.О. Маляко, В.Т. Панок, В.І. Панченко, В.В. Рибалка, Т.Н. Рудницька, В.О. Скребець, Н.В. Татарина, С.В. Тітєвський, Е.Д. Хомська, М.Л. Чепка, С.І. Яковенко та ін.). За результатами проведених досліджень констатована відсутність готовності потерпілого населення до реальної ініціативної поведінки у напрямі змін та розвитку власної екологічної спрямованості.

Філософи та релігійні діячі (Ф. С. Войно-Ясенецький, А. Л. Дворкін, М. М. Кисельов, В. В. Шаранов, А. Швецер) підкреслюють, що екологічна свідомість органічно синтезує усі попередні типи свідомості: міфологічну, релігійну, наукову та повинна мати синкретичну природу (М. І. Дробноход). Констатовно, що у більшості викладачів гуманітарних дисциплін світо-

глядні основи суттєво розбалансовані, що призводить до створення «світоглядного вакууму», який негативно впливає на екологічну свідомість більшості учнів (В. Безрукова, В. В. Шаронов).

З точки зору вчених-екологів, міжвидова агресія є найбільш важливою загрозою цивілізації (екологічний аспект світового тероризму) і сьогодні людині вкрай потрібен широкий вибір різноманітних життєвих цінностей, що потенційно збільшує кількість ймовірних ідентифікацій і поєднує особистість з іншими культурними та релігійними групами (В. Р. Дольник, В. А. Легасов, К. Лоренц). Підкреслено, що тільки суттєве покращення сучасної освіти молоді є найбільш оптимальним шляхом подолання цієї небезпеки.

Метою статті є теоретичний аналіз розвитку екологічних уявлень особистості.

Основна частина. На даному етапі розвитку суспільства постає потреба у формуванні екологічної свідомості екоцентричного типу. Тобто, такої системи уявлень про навколишній світ, відповідно до якої, вищою цінністю є гармонійний розвиток людини і природи, що є елементами єдиної системи. Мета взаємодії, при цьому, визначається екологічним імперативом: правильним і дозволеним є те, що не руйнує екологічну рівновагу; етичні норми і правила однаковою мірою поширюються на взаємодію як між людьми, так і зі світом природи; діяльність з охорони природи продиктована необхідністю зберегти її заради неї самої [1, с. 236].

Людина народжується, живе і розвивається у певному середовищі. Середовище розглядається як система різноманітних факторів, що впливають на спосіб існування людини та її психіку. Існує величезна кількість екологічних факторів, що впливають на людську психіку, а саме: біогенні та антропогенні [6].

Таким чином, постає завдання змінити світоглядні парадигми та світосприйняття людини. Адже саме від'ємний приріст населення, "екологічні" захворювання - найгостріші й найбільш актуальні проблеми для України. Розв'язання їх можливе за умови формування принципово нового екологічного мислення та виховання екологічної культури особистості. Саме свідоме й бережливе ставлення до природи має формуватися з дитинства у сім'ї, в школі і, можливе воно, лише за умови підвищення екологічної культури та знань особистості у даній галузі. Турботою про екологічне благополуччя природного середовища для сучасних і майбутніх поколінь, досягненням високого рівня екологічної культури повинні бути максимально пронизані шкільні програми, навчальні посібники.

Більш глибокий аналіз сучасного стану екологічної культури показав, що розв'язання даних проблем неможливе без розширення поняття екологічної культури суспільства, найбільш продуктивне формування якої припадає на старший дошкільний і молодший шкільний вік. Важливою ланкою в системі екологічного виховання є початкова школа. Одним із найважливіших завдань сучасної початкової школи є підвищення екологічної грамотності учнів, формування у них навичок економного, бережливого використання природних ресурсів, формування активної гуманної позиції по відношенню до природи.

Формування екологічної свідомості підрастаючого покоління - одне з найважливіших завдань сьогодення. Екологічна свідомість формується під час екологічного виховання і освіти, які є атрибутивними компонентами загальнолюдської культури. Екологічна освіта спрямована на поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на основі принципів добра і краси, розуму і свідомості, патріотизму, наукових знань і дотримання екологічного права. Отже екологічна свідомість передбачає наявність екологічних знань, мислення, світогляду, етики та культури.

Екологічна свідомість - це сукупність уявлень (як індивідуальних, так і групових) про взаємозв'язки у системі «людина – природа» і в самій природі, яка виявляє ставлення до природи, а також відповідні стратегії і технології взаємодії з нею.

У життєдіяльності суспільства екологічна свідомість виконує такі функції [5, с.353]:

- а) регулятивну – забезпечення ефективної дії механізмів раціонального управління відносинами суспільства і природи;
- б) пізнавальну – з'ясування дійсного характеру соціальних природних відносин, причин глобальної екологічної кризи та пошуку шляхів її подолання в інтересах виживання як самої людини, так і природи;
- в) нормативну – розроблення на основі пізнання закономірностей розвитку системи «суспільство-природа» норм раціональної природоперетворювальної діяльності;
- г) прогностичну – передбачення можливих негативних впливів господарської діяльності та пошук засобів їх мінімізації або цілковитого уникнення;
- д) виховну – створення підґрунтя для формування екологічної поведінки як окремих індивідів, так і суспільства загалом.

Індивідуальна екологічна свідомість творить ідеї, уявлення та погляди окремих людей про природне середовище, рівень його експлуатації, забруднення та охорони.

З точки зору О. С. Мамешіної екологічна свідомість – є вищим рівнем психічного відображення природного і штучного середовища, свого внутрішнього світу, рефлексії щодо місця і ролі людини у світі природи, а також здатність до саморегуляції даного відображення. Екологічна свідомість зумовлена зовнішніми та незалежними від людини екологічними чинниками, які відображаються крізь призму її внутрішнього світу. Екологічна свідомість реалізується в структурі різноманітних ставлень людини до оточуючого життєвого середовища; обумовлює та детермінує поведінку і діяльність на основі саморефлексії. Екологічній свідомості притаманний соціокультурний характер, який формується філогенетичним шляхом, закріплюється в культурно-історичному досвіді людства та засвоюється індивідуально в процесі онтогенезу [4].

Виховання у дітей відповідального ставлення до природи - складний і довготривалий процес. Його результатом повинно бути не лише оволодіння відповідними знаннями та уміннями, а й розвиток умінь і бажання активно захищати, покращувати навколишнє природне середовище.

З. Абдулаєв зазначає, що "потрібно розрізняти індивідуальні та теоретичні психологічні та ідеологічні структурні рівні екологічної свідомості" [3, с.108].

Саме екологічна культура визначає способи і форми взаємовідносин людини із навколишнім середовищем. Е. В. Гіроусов трактує екологічну культуру так: екологічна культура – це продовження і розвиток загальної культури, характер якої виражає новий рівень відносин між суспільством і природою. Вона по-різному проявляється в системі духовних цінностей,

соціальних інститутах, у всіх видах людської діяльності, безпосередньо пов'язаних з пізнанням, засвоєнням і перетворенням природи [2, с.195].

Контакт із природним довкіллям людина починає з раннього віку. Саме тоді закладаються початки екологічної культури особистості, які продовжують розширюватися та збагачуватися на наступних етапах онтогенезу. Сенситивним періодом для розвитку екологічних уявлень ми вважаємо молодший шкільний вік. Процес становлення екологічної культури молодшого школяра має ґрунтуватися на врахуванні психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Серед останніх, важливим є підвищена емоційна чутливість, не сформованість пізнавальної та вольової сфер. Психологічні особливості ставлення молодших школярів до природи визначають педагогічну стратегію формування основ їх екологічної культури.

Уявлення про природу, як про духовну цінність, дає змогу особистості відчувати єдність людини і природи на психологічному, особистісному рівні. Водночас духовна взаємодія з природою має значний вплив на розвиток особистості, а також її мотиваційної сфери у ставленні до природного довкілля, що має стати основою в екологічному вихованні учнів. Діти повинні безпосередньо спілкуватися з природою під керівництвом учителів, які можуть показати її красу та досить яскраво і детально розповісти про наслідки насилля над середовищем. Діти повинні усвідомити та засвоїти, що довкілля з його проблемами не існує десь окремо від них, а впливає на них залежить від їх ставлення.

Як зазначає О. Біда, при викладанні природознавства поняття "екологічна культура" вживається у різних аспектах, а саме:

1) по-перше, це поняття розглядається як органічна складова всієї культури суспільства і характеризує сферу взаємодії людства з природою. У такому розумінні поняття «екологічна культура» має історичний характер і визначається дослідниками як сукупність досягнень суспільства і його матеріального та духовного розвитку, закріплених у звичаях, етичних нормах, в усталених стереотипах ставлення людей до природи, поведінці у природному середовищі;

2) по-друге, у педагогічному аспекті поняття «екологічна культура» вживається для визначення рис особистості, що передбачають наявність у людини відповідних знань і переконань, підпорядкування практичної діяльності вимогам раціонального природокористування. У такому розумінні екологічна культура є показником свідомого, відповідального ставлення особистості до природи.

Педагогічним процесом, спрямованим на формування екологічної культури особистості, є екологічна освіта і виховання.

Одним із найважливіших завдань екологічного виховання є формування ставлення до довкілля з таких елементів:

- емотивного (емоційного);
- когнітивного (пізнавального);
- конативного (поведінкового) та гармонійного їх поєднання.

Л. Нарочна, Г. Ковальчук, К. Гончарова вважають, що екологічне навчання і виховання - це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони природи, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

У «Концепції неперервної екологічної освіти та виховання в Україні» зазначається, що актуальність екологічного виховання і освіти учнів як необхідної умови для утвердження нового екологічного мислення суспільства полягає в тому, що воно формує систему поглядів, переконань, які базуються на загальнолюдських нормах і законах розвитку природи, сприяє тісному взаємозв'язку майбутніх громадян із вирішенням конкретних екологічних проблем, передбачає цілеспрямоване систематичне засвоєння учнями знань про взаємодію людини та природи. Екологічне виховання мусить мати на меті формування в людини світогляду, заснованого на уявленні про єдність із природою та спрямованість культури і всієї практичної діяльності не на експлуатацію природи і, навіть, не на збереження її в первинному вигляді, а на її розвиток. Адже подальший розвиток людства може відбуватися тільки разом із подальшим розвитком природи, її розмаїттям та багатством.

Підводячи підсумки викладеного теоретичного аналізу проблеми становлення та розвитку екологічної культури особистості ми прийшли до висновку, що початок на ранніх етапах онтогенезу та неперервність екологічного виховання, навчання і освіти є одним із найважливіших чинників, які формують її екологічні уявлення та свідомість.

Література

1. Дерябо С. Д. Ясвін В. А. Экологическая педагогика и психология / Дерябо С. Д. Ясвін В. А. - Ростов-на-Дону: Феникс. 1996. – 436 с.
2. Гироусов Э. В. Философские проблемы глобальной экологии / Гироусов Э. В. - М.: Наука, 1983. – 388 с.
3. Абдулаев З. Экологическое отношение и экологическое сознание / Абдулаев З. / Ташкент, 1990. – 183 с.
4. Мамешина О.С. Автореферат диссертации. Психологические условия развития экологической сознательности старшеклассников у системы позашкільної освіти. / К. - 2004. – 24 с.
5. Димань Т.М. Екологія людини. / Димань Т. М. / К.: Видавничий центр «Академія». - 2009. – 353 с.
6. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія / Навчальний посібник. / К., 2003. - с.

Стаття посвящена теоретичному аналізу психологічних особливостей, котрі формують екологічне представлення у дітей младшого шкільного віку.

The article is sanctified to the theoretical analysis of psychological features that form ecological presentation for the children of midchildhood.